

Skrivelse till Valmyndigheten från Göteborgs Stads valnämnd

Utifrån synpunkter som inkommit till valnämndens kansli och till de förtroendevalda i Göteborgs Stads valnämnd under och efter valet den 11 september 2022 beslutade valnämnden 2022-09-23 § 82 0059/22 att uppdra till kansliet att ta fram en skrivelse för att belysa de utmaningar den nya lagstiftningen kring röstning innebär. Utöver Valmyndigheten expedieras skrivelsen till övriga valnämnder i storstadsnätverket.

Valsedelssystemets utformning

Vid allmänna val till riksdag, kommun- och regionfullmäktige används valsedlar i olika färger för respektive val. Valsedlarna förekommer även i tre olika typer: partivalsedlar, som endast har partiets namn, namnvalsedlar, som har partiets namn och kandidater och blanka valsedlar. Partierna kan därutöver besluta att använda olika listor inom kategorin namnvalsedlar.

Vid valet till riksdag, kommun- och regionfullmäktige 2022 deltog 334 partier. Sammanlagt uppgick antalet valsedlar till cirka 710 miljoner.

Valnämnden i respektive kommun beslutar om placering av valsedlarna i den egna kommunen.

Valnämnden är skyldig att tillhandahålla partivalsedlar för partier som fått 1 % av rösterna i något av de två senaste valen, lokala partier är representerad i den beslutande församlingen och som begärt utläggning samt blanka valsedlar. Namnvalsedlar distribueras av partierna själva och placeras i valsedelställen av röstmottagarna enligt den ordning som valnämnden beslutat.

Valsedelställets utformning

För att valsedlarna ska presenteras likformigt används särskilda valsedelställ.

Vid de allmänna valen i Göteborg 2022 användes tre valsedelställ per valsedelstation. Varje ställ har 12 rader med tre fack. Sammanlagt har de tre ställen 108 fack. I det första stället placerades de valsedlar valnämnden är skyldiga att tillhandahålla och i de andra två placerades de valsedlar som partierna levererade.

Utöver ordinarie valsedelställ har valkansliet i Göteborg utformat och i särskilda röstningslokaler testat ett integrerat valbås där valsedlarna tillhandahålls på insidan av skärmen. Resultaten har över lag varit positiva då väljaren gör hela valhandlingen på en och samma plats vilket ökar känslan av att valhemligheten tryggas. De integrerade valbåsen gör också att det går att nyttja lokalerna på ett mer effektivt sätt. Nackdelarna är att de är dyra i inköp och otympliga att frakta.

En utmaning och risk med de integrerade valskärmarna är att de har en begränsning vad gäller antalet valsedlar som man kan presentera på båsens insida.

De integrerade valbåsen innebär ingen lösning på valsedelssystemets problematik.

lakttagelser kring valsedelssystemet

Med 334 anmälda partier, som samtliga skulle kunna distribuera valsedlar, görs systemet med valsedlar och valsedelställ, så som det ser ut nu, ogörligt i det fall valnämnderna inte tar höjd för att kunna inrymma och presentera samtliga partiers valsedlar likvärdigt genom att utöka antalet valsedelställ.

I valet 2022 lämnade 27 partier namnvalsedlar till röstningslokalerna. Med den beslutade placeringsordningen räckte inte tre valsedelställ till. För att inte behöva nyttja ytterligare ett valsedelställ och därmed behöva minska antalet valsedelstationer och därmed kapaciteten att ta emot väljare ändrades placeringsordningen för att få plats med fler valsedlar i befintliga ställ.

I teorin är det möjligt att uppta större ytor i val- och röstningslokaler för fler och större valsedelstationer, men det sker inte utan bekostnad på andra aspekter. Sedan lagändringen om att valsedlarna ska tillhandahållas på en avskärmad plats där väljare kan ta sina valsedlar i enskildhet trädde i kraft har det visat sig att valsedelstationerna blir en flaskhals för väljarnas flöde i val- och röstningslokalerna. För att effektivisera flödet och tillgodose alla partiers möjlighet till likvärdig presentation, fodras alltså större valsedelstationer med fler valsedelställ. Fler och större valsedelstationer kräver i sin tur större lokaler vilka redan är svåra att anskaffa utifrån principerna om tillgänglighet och värdenneutralitet.

För att minskas risken för köbildning och skapa förutsättningar för röstmottagarna att hantera köerna beslutade valnämnden i Göteborg att minska antalet röstberättigade i respektive distrikt. Många och små valdistrikt innebär dock betydligt ökade kostnader för kommunen vad gäller valets genomförande.

Inom befintligt valsedelssystem ses problem och svårigheter för väljarna att hitta sina valsedlar och förstå systemet. Problemet skulle sannolikt försvåras ytterligare genom att utöka och förstora ställen vilket såväl tjänstepersoner, röstmottagare och förtroendevalda kan vittna om då frågor och avvikelser om var och hur valsedlarna står placerade är vanligt förekommande.

Slutligen blir utmaningen för röstmottagarna att hålla ordning i ställen ännu större än vad den redan är. Inför valen 2022 inriktade sig valkansliet i Göteborg extra på valsedlarnas ordning. I utbildningen till röstmottagare underströks betydelsen av detta, vid utdelning av röstlängden till ordförande i valdistrikten påmindes och visades korrekt uppställning upp, därtill skickades ett sms ut till samtliga ordförande och vice om hur ordningen i ställen ska se ut på valdagens morgon.

Trots dessa insatser går det att konstatera att det är svårt att upprätthålla ordningen bland valsedlarna som föreskrivs utifrån lagar och regler. Såväl förtroendevalda som tjänstepersoner har vid besök i val- och röstningslokaler sett eller fått påpekande från

väljare och röstmottagare om ordning i ställen. En slutledning är att mängden valsedlar gör upprätthållandet av ordningen omöjlig.

Ordningen för valens genomförande inkluderande digital röstlängd

Sverige är en rättsstat och ordningen för valens genomförande är god. Utifrån inkomna synpunkter och iakttagelser går det ändå inte att bortse från att förbättringar och utveckling inom valadministrationen går och behöver göras. Nedan följer exempel och uppslag med syfte att väcka tankar och initiativ om detta:

Begränsa antalet valsedlar

Nuvarande system, som i föregående val producerade 710 miljoner valsedlar, går inte att bortse från i frågan om att förbättra och effektivisera för såväl väljare, partier och valmyndigheter utifrån olika aspekter. Genom att begränsa antalet valsedlar och i stället använda *en* standardiserad förutspås följande:

- Det blir enklare för väljare och röstmottagare att förstå och förklara valsystemet.
- Miljömässigt mer hållbart då vi minskar materialet som produceras, avfallet och distributionen.
- Partierna och valnämndens distributionskedjor belastas avsevärt mindre och partierna ges möjlighet att delta i valet på lika villkor
- Effektivare flöde i val- och röstningslokaler då ett moment kan tas bort.
- Ökad politisk jämlikhet då alla anmälda partier kan väljas genom samma valsedel.
- Minskad risk för överklaganden av valen på grund av valsedelssystemet.

En vanlig iakttagelse i val- och röstningslokaler handlar om otydlighet och/eller ordning i valsedelställena. Med en standardiserad valsedel skulle detta problem försvinna. Tillika skulle den transportsträcka väljaren gör från valsedelställens insynsskydd till valskärmen inte skapa osäkerhet kring väljarens valhemlighet, då man genomför hela handlingen bakom en och samma skärm.

Våra grannländer Norge, Danmark och Finland med likartade valsystem i övrigt använder bara en valsedel. Här finns kunskap och erfarenheter att hämta vid översyn av det svenska systemet.

Digital röstlängd

I nuvarande system används fysiska röstlängder med information om väljarnas identitet och rösträtt. Röstmottagarna markerar vilka väljare som röstat i valdistriktet. Fördelen med det analoga systemet är att det inte krävs några tekniska hjälpmedel som behöver hållas uppdaterade och att det inte kan utsättas för dataintrång. Däremot genererar den manuella hanteringen varje val felaktigheter beroende på den mänskliga faktorn. Vid felmarkering i röstlängden riskeras att väljare behöver nekas att avlägga sin röst. Med tanke på hur många som är röstberättigade och det höga valdeltagandet har misstagen inte

påverkat valresultaten. Oberoende misstagens påverkan är det alltid ett stort nederlag, inte minst för den som blivit felaktigt markerad i längden, att behöva neka en person att rösta.

Med en digitaliserad röstlängd skulle felmarkeringar i röstlängden bli färre då det inte finns behov att manuellt markera mottagna röster. Sammanräkningen och redovisningen av rösterna skulle kunna effektiviseras och underlättas för röstmottagarna. Dessutom skulle felräkningar kunna undvikas och valet skulle bli säkrare. Ytterligare fördelar är möjligheten att utöka antalet väljare per distrikt, vilket i sin tur gör att färre men större lokaler kan nyttjas. Det i sig skulle ge en tydligare styrning och effektivare hantering av såväl röstmottagare, väljare och valmaterial i respektive vallokal. Valdistriktens storlek får nämligen stor påverkan på hela valets genomförande i fråga om effektivitet. Större valdistrikt kan dock endast bli möjliga om röstlängden digitaliseras.

Digitala väljarförteckningar

På likande vis som med röstlängden går väljarförteckningen som används vid förtidsröstningen att digitalisera. Väljarförteckningen är precis som det låter en sammanställning över vilka personer som har röstat i en röstningslokal under ett specifikt datum. Utöver väljarens unika nummer i röstlängden noteras hur identiteten på väljaren kontrollerats samt ett löpnummer. Enligt nuvarande ordning görs dessa noteringar för hand. Med en digital hantering ökar tryggheten att processen blir rätt och riktig samt effektiviserar röstmottagningen.

Ytterligare fördelar med en digital väljarförteckning är att sammanräkningen som görs efter varje avslutad dag under förtidsröstningen skulle gå snabbare och bli tydligare. Spårbarheten ökar om någon avvikelse noteras och det skulle enklare gå att strukturera kommande sortering av röster som ska skickas till andra kommuner. De tekniska förutsättningarna bör även finnas för att markeringarna i de digitala väljarförteckningarna sedermera överförs till de digitala röstlängderna. Detta hade besparat röstmottagarna mycket arbete på valdagen då förtidsröstningen står för närmare 50% av rösterna som hanteras i respektive valdistrikt.

Slutsatser

Valen i Sverige är fria, hemliga och direkta. Hur allmänna val arrangeras regleras genom lagar och genomförs på såväl statlig, regional och kommunal nivå genom valmyndigheter med kompletterande uppdrag i de olika instanserna. Utifrån inkomna synpunkter och iakttagelser från valet 2022 går det inte att bortse från att förbättringar och utveckling inom valadministrationen går och behöver göras.

Den mest centrala åtgärden för att förenkla valprocesserna handlar om att förändra valsedelssystemet genom att begränsa antalet valsedlar. Vidare behöver arbetet med viss digitalisering av valen vad det gäller röstlängd och väljarförteckning skyndsamt utredas för en mer effektiv upplevelse och hantering för såväl väljare, partier som valmyndigheter.